

З історії функціонування поліції Ніжина в ХІХ ст.

Скільки б ми не засуджували недосконалі дії органів охорони правопорядку, все одно у найважчі ситуації свого життя людина звертається до Бога, але розраховує, здебільшого, на дії поліцейських структур.

Поліцейська функція з'явилася одночасно з виникненням держави. Наприклад, у Київській Русі функції поліції виконувалися князівською дружиною, в Московській державі за Івана Грозного – опричниками з їх радикальними заходами, спрямованих на зміцнення царської влади.

У другій половині ХVІІ – першій чверті ХІХ ст. вперше у вітчизняній історії поліцейські структури стають самостійною ланкою державного апарату. Перша спеціальна поліцейська посада в Російській імперії з'явилася в 1718 р. у Санкт-Петербурзі – генерал-поліцмейстер. Потім ця вертикаль вибудовувалася в багатьох інших містах держави. В 1721 р. Петро І заснував регулярну поліцію. В Регламенті Головного Магістрату 1721 р. зазначалося, що “полиция способствует осуществлению прав правосудия, рождает добрые порядки, обеспечивает всем безопасность от разбойников, воров и прочее ... принуждает каждого к труду и честному промыслу”. В Регламенті підкреслювалося, що “полиция есть душа гражданства и всех добрых порядков и фундаментальных подпор человеческой безопасности и удобства” [1].

У 1802 р. було створене Міністерство внутрішніх справ, головним завданням якого було турбуватися “о повсеместном благосостоянии народа, спокойствию, тишине и благоустройстве империи”.

Видання “Устава благочиния” в 1882 р., яке включало в себе “Уложения о губерниях”, визначало устрій поліцейського апарату в містах. Згідно цього документу в містах створювалися нові поліцейські органи – управи благочиння. [2] В губернських містах вони очолювалися поліцмейстерами, у повітах – городничими. Управа благочиння забезпечувала охорону порядку, змушувала мешканців виконувати закони та постанови влади, доводила до виконання розпорядження губернської адміністрації й рішення суду, завідувала місцевим благоустроєм і торгівлею. Управа проводила попереднє розслідування з карних справ, а в дрібних справах здійснювала правосуддя осіб. До складу Управи благочиння входили поліцмейстер (або городничий), 2 пристава (з карних і цивільних справ) і 2 ратмана. Згідно з уставом, населений пункт поділявся на поліцейські частини, на чолі яких ставились частні пристави. Центральним органом була поліцейська установа – канцелярія частного пристава, яка звалася частина (“часть”). За кожною частиною столичних і земських міст закріплювалися частні поліцейські команди [3].

У кожній поліцейській частині повинен бути брандмейстер для боротьби з пожежами. Частний пристав мав підлеглих “градских сержантов”. Частина поділялася на квартали. Поліцейські функції в кожному кварталі виконували квартальні наглядачі, які обиралися Управою благочиння, та квартальні поручики, котрі обиралися мешканцями кварталу терміном на 3 роки. За порядком на вулицях спостерігали рядові поліцейські – будочни-

ки. Так, у 1835 р. у рапорті Ніжинської міської думи до Чернігівського губернського правління читаємо: “Нежинская городская полиция сообщает о своем от 14 июня № 2180 отношении командующей нежинской инвалидной командой поручена Заньковскому, что находящиеся в городском карауле на разных постах пять будок вовсе ветхие и никуда негодные, а в середине острога не имеется вовсе никакой будки. Требуют исправлений показанных 7 будок, распорядиться надлежащим образом, как наискорейше...”[4]. У відповідь Губернське правління зазначило, що “на исправление полицейских 10 будок в г. Нежине по смете, составленной в строительном отделении и утвержденной начальником губернии, исчислено 385 руб.50 коп. (из городских доходов)” [5].

У грудні 1862 р. було об'єднано повітову та місцеву поліції й створене єдине повітове поліцейське управління на чолі зі справником і його помічником. Справник призначався губернатором. Міську поліцію очолив поліцмейстер і його помічник. При кожному поліцейському були канцелярія та розсильні. До складу повітової та місцевої поліції входили “исполнительные чиновники” та “другие полицейские чины”. При поліцейських управліннях у містах були пожежні команди, які очолювали брандмейстери. Вся поліція губернії підпорядковувалася губернатором. Компетенція органів поліції, головним чином, була зафіксована в “Общем учреждении губернского” і в “Уставе о предупреждении и пресечении преступлений”. В цих документах визначалося коло обов'язків поліцейських управлінь:

1. Наблюдение за исполнением законов, охранение безопасности и дел общественно-го благоустройства.
2. Исполнение обязанностей по делам казенного управления общественного хозяйства.
3. Исполнение обязанностей по делам судебного ведомства
4. Исполнение обязанностей по делам военного ведомства [6]

У 60–70 роках ХІХ ст. влада приймає певні міри щодо збільшення чисельності службовців загальної поліції, розміру пенсії, вводить медалі за вислугу років, а також принцип вільного найму на службу в поліцію. Наприклад, у 1864 р. до Ніжинської міської думи був направлений лист від ніжинського поліцмейстера, в якому повідомлялося:

Указом Черниговским Губернского Правления от 17 февраля за № 2909 дано знать, что предложение Нежинской городской Думы о замене полицейской команды в городе Нежине, комплектуемой из воинских нижних чинов, вольнонаемными людьми, утверждена, а как в настоящее время из Нежинской Полицейской команды выбыло в бессрочный отпуск девять человек нижних чинов какового числа не достает к новому комплекту. Посему на основании прописанного указа Губернское Правление покорнейше прошу Городскую Думу ныне мне сделать распоряжение о найме добросовестных и благонадежных людей 9 человек, преимущественно из отставных и бессрочноотпускных нижних чинов, на пополнение комплекта команды с содержанием их, как сказано в утвержденном предписании от Городской Думы примыканием таковых людей поспешить по увольнению того, что на обширности города и большому народонаселению при исповести обязанностей Полицейской службы” [7].

А ось яку екіпіровку мала ніжинська поліцейська команда в 1854 р.: на 14 чоловік мало бути 14 касок шкіряних, щит мідний, 14 тесаків, “14 ножней, 14 пражин к портупеям, 14 портупей, 14 алебард” [8].

У випадку виникання суперечностей стосовно обмундирування, ніжинське міське поліцейське управління зверталось до міської думи.

Пристава 1-й части г. Нежина донесла сему Управлению, что вверенный ему 1-й полицейской команды унтерофицер Куликов и рядовые Артемов, Костырко, Рапута, Бортник, Бочковский (всего 11 человек) объявили ему протекцию, что они на этот 1866 год по настоящее время не получили сапогов. Через что стесняются нести службу, просить распоряжение о выдаче сапог, вследствие чего городское Управление просит оную Думу учинить распоряжение о выдаче положенных чинам сапог [4 березня 1866 р.] [9].

Дуже важливо, що нормами права регулювалися питання відповідальності за підготовку до злочину, замах на злочин, намір учинити злочин, співучасть у злочині (за попередньої змови та без неї), звідників, спільників, підмовників або підбурювачів, пособників, а також тих, хто потурав злочину чи приховував його. Враховувалися професійність, рецидив, стан злочинця. Покарань було більше 100 видів, які поділялися на основні, замінюючи та додаткові. Основними були домашній арешт, нагляд поліції, штрафні роти, тюрма, заслання у Сибір, каторжні роботи, ув'язнення в фортеці, виправно-трудоий дім, грошовий штраф, смертна кара. В Ніжині найбільш розповсюдженим покаранням упродовж ХІХ ст. грошові штрафи.

От пристава 2-й части взыскание с мещанина Мохира в штраф за неявку у мировому посреднику – 3 руб.

Из Нежинского городского полицейского управления взыскания с мещан; Нимковского и Самойловича в штраф за неправильное вино – 20 руб.

От пристава 1 части г. Нежина взыскание в штраф с мещанина Гимперина, Дипонбургга и других за неправильную торговлю водкою – 25 руб. [10].

Таким чином, у 60–70-х роках ХІХ ст. урядом було вжито заходів до забезпечення поліції надійними кадрами, змінено порядок її комплектування, збільшено платню, підвищено розмір пенсій, установлені нагороди за вислугу років.

Тимчасові правила 1862 р. зберегли самостійну, окрему від повітової, міську поліцію в усіх губернських та в деяких визначених повітових містах, посадах і містечках. В Україні на початку ХХ ст. міську поліцію мали, крім 9 губернських центрів, й міста, підпорядковані градоначальствам (Одеса, Керч, Севастополь, Миколаїв, а також повітові та безповітові міста Балта Подільської губернії, Маріуполь Катеринославської губернії, Ніжин Чернігівської губернії, Бердянськ, Феодосія, Бахчисарай Таврійської губернії).

На початку ХХ ст. влада намагалася посилити поліцію за допомогою певних кроків і покращити матеріальний стан поліцейських. Але таке бурхливе і багате на події століття не могло не вплинути на поліцейську систему та кримінальну ситуацію в країні взагалі. Звичайно, що на розвиток будь-якого суспільства впливають не лише соціально-економічні відносини, наукові досягнення чи культурні надбання. Стан суспільства визначають також кількість правопорушень і злочинів, оперативність дій органів охорони правопорядку в боротьбі зі злочинністю. Історія свідчить, що яким би не був державний устрій країни, необхідність у органах охорони громадського порядку завжди буде існувати.

Джерела та література

1. *Курицын В.М.* Концепция истории государства и права. Научное издание / В.М. Курицын. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2008.
2. *Сизиков М.И.* История полиции России (1718–1917) / М.И. Сизиков, А.В. Борисов, А.Е. Скрипичев. – М. : АПО, 1992.
3. Там само.
4. Відділ забезпечення збереженості документів Державного архіву Чернігівської області в м. Ніжині (далі – ВДАЧОН), ф. 341, оп. 1, спр. 271.
5. Там само, спр. 1238
6. История полиции России. Краткий исторический очерк и основные документы. Учебное пособие. – М. : “Щит-М”, 1998.
7. ВДАЧОН, ф. 341, оп.1, спр.1282.
8. Там само, спр. 853.
9. Там само, спр. 1256.
10. Там само, спр. 1290.

Кулик Л.Ю. З історії функціонування поліції Ніжина в XIX ст.

Стаття стисло торкається певних аспектів діяльності поліції у Ніжині в XIX ст. Окремі документи висвітлюють стан і діяльність органів охорони громадського порядку Ніжина.

Ключові слова: поліція, охорона правопорядку, Ніжин.

Кулик Л.Ю. Из истории функционирования полиции Нежина в XIX в.

Статья кратко касается определенных аспектов деятельности полиции в Нежине в XIX в. Отдельные документы освещают состояние и деятельность органов охраны общественного порядка Нежина.

Ключевые слова: полиция, охрана правопорядка, Нежин.

Kulyk L. Yu. From the history of the Nizhyn's police operation in 19th century

The article briefly highlights the certain aspects of the Nizhyn's police operation in 19 century. Separate documents cover the activities of the state and public order in Nizhyn.

Key words: police, policing, Nizhyn.

[надійшло до редакції: 12.01.2013 р.]

